

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2021

Redactie:

Bert van der Lingen
Ewout Korpershoek

Over de PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen

De Stichting heeft tot doel de kennis over de geschiedenis van de tabakspijp te bevorderen. Dit doen we door middel van onderzoek, regelmatige publicaties en bijeenkomsten. Een belangrijk streven is om een verbinding te verzorgen tussen verzamelaars, musea, archeologie en overige geïnteresseerden, in zowel binnen- als buitenland.

Alle uitgaven en activiteiten van de Stichting PKN worden mogelijk gemaakt door de bijdragen van donateurs en de inzet van vrijwilligers. U kunt ook donateur worden voor een bedrag van 30 euro per jaar (buiten Nederland 40 euro).

Meer informatie op www.tabakspijp.nl/over-ons/lid-worden/. Hiermee ontvangt u behalve het Jaarboek, ook een drietal kwartaalbladen met korte artikelen en heeft u direct toegang tot de activiteiten die de Stichting organiseert, en contact met andere verzamelaars en geïnteresseerden.

Uitgave: PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

Redactie: Bert van der Lingen
English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)
Lay-out: Ewout Korpershoek

Druk: DPN Weurt

Voorzijde omslag: Een pijpenkop uit de eerste officiële archeologische opgraving in Nederland, door Caspar Reuvers (zie artikel p. 31).

Achterzijde omslag: Fragment van een ontwerptekening van een Wilhelminapijp voor één van de vroege catalogi of voor een reclamekaart door de firma Hollandia (zie artikel p. 103).

ISBN 978-90-830114-2-4

© PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud

Voorwoord	7
Een pijp van Teunis van Dijk die laat zien dat ook een gildebestuurder de regels niet altijd naleefde Ruud Stam	9
Zeventiende-eeuwse bodemvondsten uit Zeeland Ewout Korpershoek	13
Kleipijpen van de opgravingen op de Hofstede Arentsburgh (Forum Hadriani) te Voorburg in 1827-1831 door Caspar Reuvers (1793-1835) Bert van der Lingen	31
Pijpen met een luchtje? Kleipijpen uit het scheepswrak ZP5/6 Zeewolde (Gemeente Zeewolde) Michiel Purmer, Jos Bazelmans, Jan van Doesburg en Menno van der Heiden	75
Rookgerei en een pijpenvorm uit het scheepswrak van 'De Drie Gezusters' (ZQ-18) Bert van der Lingen	85
Nieuwe gegevens over het bedrijf, de productie en de handel van Hollandia (Van der Want & Barras) Ruud Stam	103
Tussen hoop en vrees. Pijpen van Hollandia voor de vluchtelingen uit België in de Eerste Wereldoorlog Ruud Stam	149
Pipes-statuettes van de firma Gambier Arthur van Esveld	161
De pijpennijverheid in Roeselare in België Josef Goderis	173
Pijpen met asbest: Asbestos pijpen Ruud Stam	189

Voorwoord

Voor u ligt Jaarboek 2021 van de PKN, 'Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen'. Aan dit rijk geïllustreerde jaarboek, met gevarieerde artikelen over de geschiedenis van de tabakspijp, hebben een negental enthousiaste auteurs meegewerkt. Ook dit jaar kunnen we weer een lijvig Jaarboek presenteren met volop interessante artikelen en fraaie afbeeldingen over onder meer Nederlandse bodemvondsten, Franse kleipijpen en de pijpennijverheid in het Belgische Roeselare.

In een vijftal artikelen wordt aandacht besteed aan vondsten van Nederlandse bodem. Aan de hand van een kleipijp van Teunis van Dijk laat Ruud Stam zien dat ook **een gildebestuurder de regels niet altijd naleefde** en Ewout Korpershoek beschrijft **zeventiende-eeuwse bodemvondsten uit Middelburg** en de omgeving van deze Zeeuwse stad, waaronder kleipijpen met onbekende merken die mogelijk in lokale werkplaatsen zijn vervaardigd. Bert van der Lingen heeft een bijdrage over de in 1827-1831 door de beroemde archeoloog Caspar Reuvens opgegraven **kleipijpen van de Hofstede Arentsburgh** (Forum Hadriani) te Voorburg, de vroegst bekende wetenschappelijke opgraving waarbij kleipijpen zijn gevonden.

Twee artikelen zijn gebaseerd op vondsten uit scheepswrakken uit het laatste kwart van de negentiende eeuw die in het huidige Zeewolde zijn vergaan. Michiel Purmer, Jos Bazelmans, Jan van Doesburg en Menno van der Heiden behandelen de **kleipijpen uit het scheepswrak ZP5/6**. Het grootste deel van de lading bestond uit het afval van een gasfabriek. In een ander artikel beschrijft Bert van der Lingen het **rookgerei en een pijpenvorm voor suikergoed uit het vrachtschip 'De Drie Gezusters' (ZQ-18)**, dat in 1893 verging met een lading steenkool.

Aan de hand van recent ter beschikking gekomen archiefstukken geeft Ruud Stam een aanvullend beeld over **de ontwikkeling en het functioneren van de firma Van der Want & Barras** en op een aantal aspecten van de **assortimentsontwikkeling, de handel en de handelsrelaties van Hollandia**. Van dezelfde auteur is een artikel over **tabakspijpen van Hollandia voor de vluchtelingen uit België**, die na de Duitse inval in 1914 massaal naar het neutraal gebleven Nederland kwamen. Voor hen en voor de export naar België werden onder meer pijpen met afbeeldingen van het Belgische koningshuis vervaardigd.

Ook in dit Jaarboek weer aandacht voor de Franse firma Gambier en de Belgische pijpennijverheid. In **Pipes-statuettes van de firma Gambier** beschrijft Arthur van Esveld de meest opvallende, zeldzame en soms 'ondeugende' tabakspijpen van dit Franse bedrijf, die in de vorm van miniatuur standbeelden zijn uitgevoerd. Jozef Goderis schreef een artikel over **de pijpennijverheid in Roeselare in België**. In België lag de focus bij veel onderzoekers op Wallonië maar de laatste jaren is er ook veel bekend geworden over de pijpenmakers, hun werknemers en de pijpen uit deze stad in West-Vlaanderen.

De laatste bijdrage, **Pijpen met asbest: Asbestos pijpen**, is van de hand van Ruud Stam. Asbest werd voor diverse producten gebruikt. Pas in de jaren dertig van de twintigste eeuw kwamen de eerste waarschuwingen voor het gevaar van asbest.

Wij wensen u veel lees- en kijkplezier in het nieuwe Jaarboek van de PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen.

Bert van der Lingen
Ewout Korpershoek

De pijpennijverheid in Roeselare in België

Jozef Goderis

The pipe industry in Roeselare in Belgium

In recent years, more and more has become known about the pipe makers, their employees and the pipes that were made in Roeselare in West Flanders. While many researchers focused on Wallonia, the pipe industry in Flanders had not been sufficiently researched. For Roeselare there were, apart from specialized articles on pipes, only general mentions about the pipe industry. The Roeselare pipe industry was also mentioned in survey works, such as in the book by Jacques Caro, where only seven names can be found of pipe makers working there. Nothing at all was even known about women working in pipe factories. From the lists given in this article, it can be seen that numbers, mentioned in various statistics, are underrepresenting the actual size of the workforce.

In de laatste jaren is er steeds meer bekend geworden over de pijpenmakers, hun werknemers en de pijpen die in Roeselare in West-Vlaanderen werden gemaakt. Tot kortgeleden was de pijpennijverheid in Vlaanderen nog onvoldoende onderzocht. De focus lag bij veel onderzoekers op Wallonië. Voor Roeselare waren er, behalve op pijpen gespecialiseerde artikelen, alleen algemene vermeldingen zoals die van Geert Hoornaert, die luidde: ‘Roeselare zal aldaar in de 18de eeuw eigen pijpenmakers in haar midden tellen, een ambacht dat verder in Roeselare zou bestaan, diep in de 19de eeuw.’¹ Ook in overzichtswerken werd de Roeselaarse pijpennijverheid vermeld, zoals in het boek van Jacques Caro, waar slechts zeven namen te vinden zijn van pijpenmakers uit deze plaats. Een aantal artikelen over de pijpenmakers in Roeselare zijn als resultaat van mijn onderzoek wel eerder in het blad van de PKN gepubliceerd en in de West-Vlaamse Archeokrant.²

Over vrouwen werkzaam in de pijpenmakerijen was zelfs in het geheel niets bekend.³ Daarnaast zijn in diverse statistieken aantallen genoemd, die gelet op de onderstaande lijsten veel te lage aantallen weergeven. Deze getallen zijn in tabel 1⁴ opgenomen. Het werd dus tijd voor een overzichtsartikel.

Uit de tijd voordat er in Roeselare sprake was van een pijpennijverheid zijn er pijpenvondsten uit die stad bekend als getuigen van het tabaksgebruik aldaar. Dit

Jaar	Aantal bedrijven	Aantal werknemers
1819	3	
1846	2	19
1896	3	3
1910	1	3

Tabel 1: Aantallen pijpenmakers in Roeselare (zie noot 4)

waren vooral Hollandse pijpen.⁵ Ook zijn er, uit de tijd dat er pijpenmakers in Roeselare actief waren, pijpen uit andere centra gevonden.⁶ In dit artikel wordt enkel de pijpennijverheid in Roeselare behandeld.

Roeselare is van oudsher een belangrijke handelsstad, centraal gelegen in West-Vlaanderen. Door de Vrede van Nijmegen in 1678 werd Roeselare (Roulers) een deel van Frankrijk. Het was toen een grensstad, waar de smokkel van tal van waren welig tierde. In het begin van de 18de eeuw was de economische situatie in Roeselare niet erg rooskleurig. Pas in de tweede helft van die eeuw veranderde de situatie in positieve zin. Na de Slag bij Waterloo in 1815 kwam Roeselare weer in Nederlandse handen. Aanvankelijk was er veel armoede, net als in vele andere delen van Nederland. Na de aanleg van de spoorlijn Kortrijk-Brugge in 1838 verbeterde de situatie aanzienlijk en vanaf 1840 werd Roeselare een industriële stad in het Koninkrijk België. Ook de aanleg

van het kanaal naar de Leie tussen 1862 en 1872 zorgde ervoor dat de industrie in Roeselare floreerde.⁷

Roeselare was dus een levendige stad met een bewogen geschiedenis, waar industrie en handel, gedurende lange perioden, bloeiden. Ook waren er al in de eerste helft van de 17e eeuw pottenbakkers die de typische Vlaamse haardstenen vervaardigden. Ook in de eeuwen daarna waren er steeds verschillende pottenbakkerijen in Roeselare. In 1799 waren er vier pottenbakkers actief.⁸ Het is dan ook niet verwonderlijk dat in deze stad al aan het eind van de 18e eeuw pijpenmakerijen opkwamen. Gelet op wat nu bekend is aan namen van pijpenmakers en de periode dat deze leefden of werkten is het waarschijnlijk dat de pijpennijverheid in Roeselare begonnen is in de Franse tijd. In 1794 vielen de Franse troepen Vlaanderen binnen en werden de Oostenrijkse Nederlanden ingelijfd bij Frankrijk.

Het Franse vrijhandelsgebied omvatte de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk waardoor de invoer van Hollandse pijpen vanaf 1798, door de toen ingestelde invoerbelasting, ernstig werd belemmerd.⁹ Het is niet meer dan logisch dat toen de stroom Hollandse pijpen naar Vlaanderen opdroogde er behoefte ontstond aan lokaal vervaardigde pijpen en dat dus toen de pijpennijverheid in Roeselare van de grond kwam. De laatste pijpenmaker Jerome Declercq stopte in 1914, het begin van de Eerste Wereldoorlog. In die periode heeft Roeselare veel te lijden gehad van de oorlogshandelingen en werden grote delen van de stad verwoest. Na de oorlog kwam het roken van de sigaret in zwang en waren kleipijpen relatief duur geworden.¹⁰ Het is dan ook niet verwonderlijk dat na de oorlog de pijpennijverheid niet meer opnieuw begonnen is.

Van de 90 thans geïdentificeerde pijpenmakers, knechten en vrouwen uit de 18de en 19de eeuw die in de onderstaande lijst van namen voorkomen zijn in de voorbije decennia een aantal herkenbare pijpfragmenten gevonden in de Roeselaarse bodem. Hierdoor kunnen slechts aan een paar pijpenmakers producten worden toegeschreven. De hier gepresenteerde lijst van pijpenmakers en werknemers is niet volledig. Verder onderzoek is nodig om tot een compleet overzicht te komen en meer te weten te komen over het leven, het werk en de onderlinge relaties van de pijpenmakers uit Roeselare. Het hier geven overzicht laat zien dat Roeselare een belangrijk centrum van pijpenproductie in Vlaanderen was.

De gebruikte bronnen en de uitwerking daarvan

Dit onderzoek is gebaseerd op gegevens uit het Stadsarchief Roeselare (SAR). In de jaren 1985-1986 is dit archief geregeld bezocht en zijn lijsten samengesteld van pijpenmakers, pottenbakkers en van het tabaksge-

bruik (tabakswinkels en tabakshandel) in Roeselare.¹¹ Ook is een verzamelmap gemaakt van geboorte-, doop-, huwelijks- en overlijdensakten voor zover dit pijpenmakers uit Roeselare betrof. Verder is gebruik gemaakt van gegevens uit een aantal parentelen.

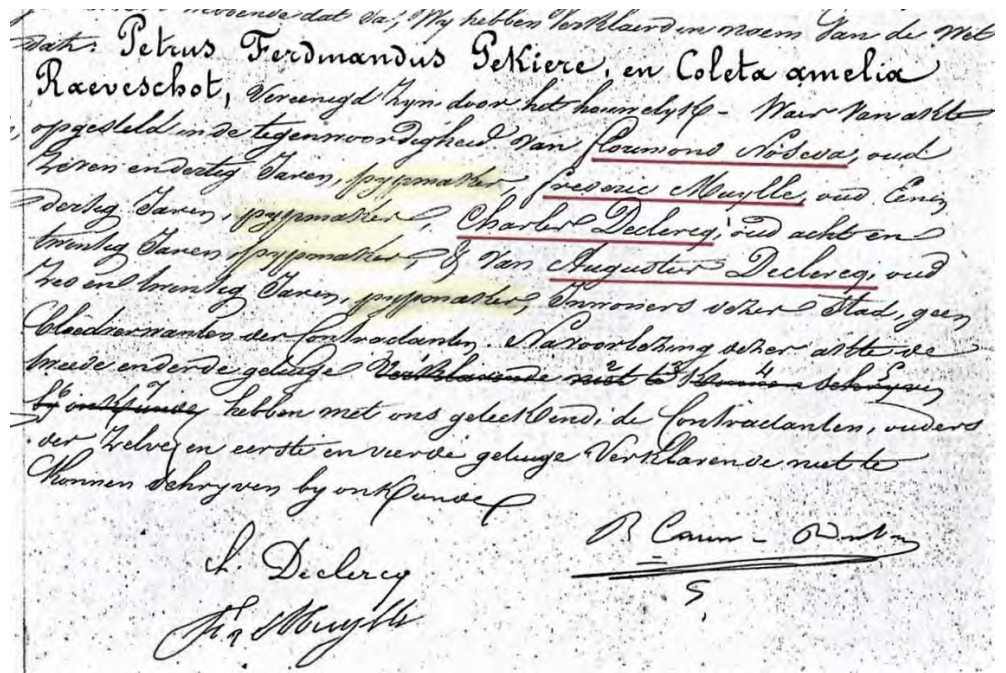
Tijdens deze studie is vastgesteld dat onder de potten- en pijpenbakkers in Roeselare in de 19de eeuw, vaak een hechte familierelatie bestond.

Het is niet gewenst om altijd pottenbakkers(knechten), en werknemers van pijpenmakers van de pijpenmakers te onderscheiden. De knechten begonnen immers hun loopbaan doorgaans als knecht en ontwikkelden zich daarna verder tot pijpenmaker, zoals bijvoorbeeld Josephus Benedictus Raverschoot of Antone Vanbecelaere.

De pijpenmakers lieten in vele gevallen hun producten bij de pottenbakkers bakken of waren zelf pottenbakker. Ook zullen vele pijpenmakerknechten opgegeven hebben dat ze pijpenmaker waren als hen daarnaar gevraagd werd. Hoe iemand in de archieven voorkomt zegt dus niet altijd iets over wat hij in zijn hele leven gedaan heeft. Daarom zijn in onderstaande tabellen de specifieke beroepsaanduiding die in de archieven zijn aangetroffen gebruikt: b.v. pijpbackersgast, garçon pipier, pypemakersknecht, pipier, pijpmaakster, pipbakker, enz. Ondanks deze onzekerheden zijn diegenen die als pijpenmaker aangeduid zijn, bovenaan in de tabellen 2 en 3 gezet, met daaronder diegenen die als pijpenbakker zijn aangeduid en daaronder de werknemers en vrouwelijke pijpenmakers en pijpenmakersknechten.

Van en naar Roeselare

Niet alle pijpenmakers die in Roeselare werkzaam waren kwamen daar van oorsprong vandaan. Opvallend is dat pijpenmakers, die vanuit andere plaatsen naar Roeselare kwamen, vooral uit plaatsen kwamen die een belangrijk centrum van pijpenproductie waren. Zo kwamen uit Den Bosch, dat toen één grotere pijpenfabriek van Eras kende, bijvoorbeeld Johannes Egelée en Gerard Smart. Uit Antwerpen, waar toen mogelijk ook pijpenmakers actief waren,¹² kwam Laurentius Vicariv en uit het Franse Montereau, waar ondermeer Dutel-Gisclon was gevestigd, Joseph Dominique Lambecq, terwijl zijn vrouw Louise Alleman uit St. Omer kwam, waar de beroemde fabrieken van Fiolet en Duméril gevestigd waren. Een paar pijpenmakers verhuisden van Roeselare naar andere plaatsen, zoals naar Poperinge (2), naar Proven (1), naar Torhout (2), naar Waremmen en naar Armentières (2). Dit waren geen plaatsen waar pijpenmakers actief waren. Het lijkt er dus op dat Roeselare als centrum van pijpenproductie aantrekkingskracht uitoefende op pijpenmakers van elders, maar dat de Roeselaarse pijpenmakers niet in andere plaatsen een pijpenmakerij begonnen.

Afb. 1. Huwelijksakte Petrus Ferdinandus Gekiere, en Coleta Amelia Raeveschot. Roeselare, 21 augustus 1861.

De vrouwen werkzaam in de pijpenmakerijen

In het stadsarchief zijn gedurende dit onderzoek de namen van negen pijpenmaaksters uit de 19de eeuw aangetroffen die werkzaam waren in Roeselare: Constantia Alleman, Louise Alleman, Anne Maria Silvia, Amelia Charre, Amata Declercq, Eugenia Declercq, Flora Muylle, Coleta Raiveschot, Maria Theresia Raiveschot. Dit aantal lijkt opvallend laag. Echter uit de Belgische statistieken blijkt dat pas aan het eind van de 19de eeuw er meer vrouwen in de pijpenmakerijen gingen werken. Pas in de 20ste eeuw werkten er meer vrouwen in de pijpenmakerijen dan mannen.¹³ Aangenomen mag worden dat zij als werkneemster aan de slag waren.

De lonen van de vrouwen waren veel lager dan die van de mannen. Dit hing niet alleen samen met het soort werk dat door vrouwen werd gedaan in de pijpenmakerijen, maar ook met de algemene onderwaardering van vrouwenarbeid.¹⁴ De nu bestudeerde bronnen vermelden niets over kinderarbeid.

De relatie tussen pottenbakkers en pijpenmakers en de pijpenmakers onderling

Er waren in de 19de en eerste helft van de 20ste eeuw in Roeselare veel hechte familierelaties tussen pottenbak-

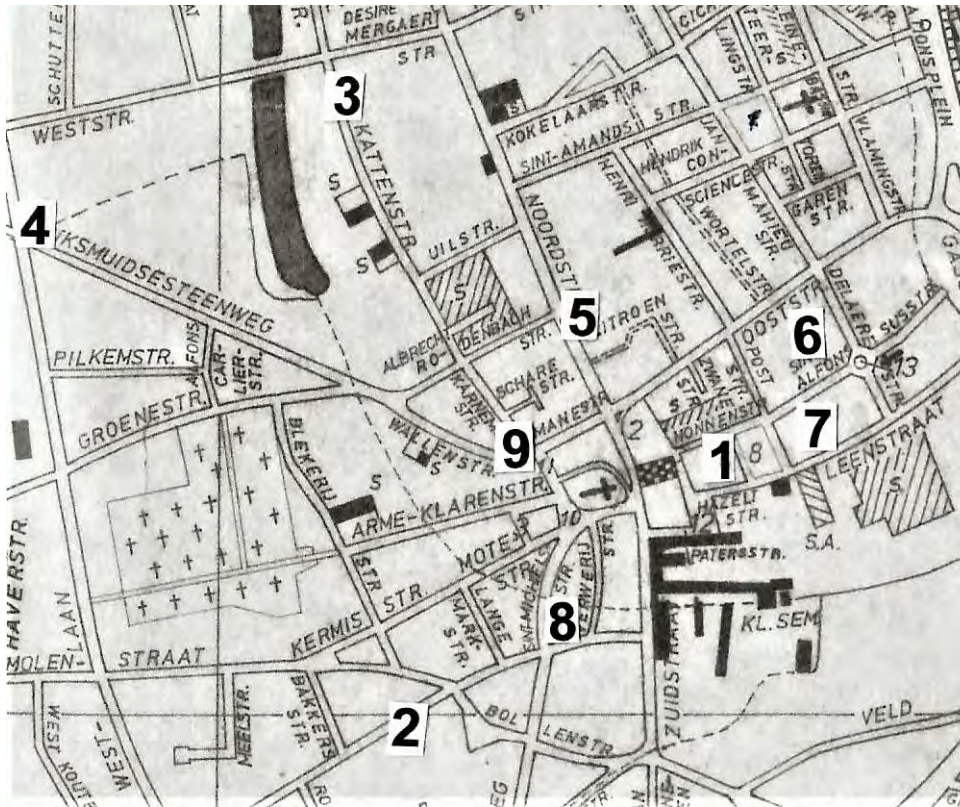
kers en pijpenmakers. Soms waren pijpenmakers eveneens pottenbakker of maakten ook andere keramische producten, zoals in de familie Raiveschot en Julius Muylle.

Ook tussen de pijpenmakers was er veel contacten en familierelaties. Als voorbeeld kan een huwelijksakte uit het stadsarchief van Roeselare van 21 augustus 1861 dienen, waarbij vier pijpenmakers als getuigen optraden bij een huwelijk (afb. 1).¹⁵ Deze akte laat ook zien dat verschillende pijpenmakers het schrijven niet machtig waren. Iets wat niet ongebruikelijk was in die tijd.

Huwelijken tussen mensen die in de pijpenijverheid werkzaam waren kwamen regelmatig voor. Dit was immers ook een goede manier om de basis van bedrijven te versterken. Een voorbeeld is onderstaand opgenomen (afb. 2). Dit schema illustreert ook dat pas vanaf ca. 1800 de pijpenijverheid in Roeselare echt opkwam. Immers de families David, Muylle en Raiveschot waren in de 19de eeuw bekende pijpenmakerfamilies, maar de in dit schema opgenomen leden van die families, die geboren waren in het midden van de 18de eeuw waren dat nog niet.

David Hilarius Joseph	x	Deparcq Coleta Genoveva	Muylle Joannes x Raiveschot Barbara Theres.
o 1757	o	1773	o Rumbekke 1760 o Roeselare 1760
x Roeselare 30.07.1794			
+ Roeselare 15.01.1803	+		
David Theresia		David Josephus	x
tremster		pijpenmaker	
o 1800		o Roeselare 26.02.1799	Muylle Florentina
		x Roeselare 02.07.1823	pijpenmaakster
			o Roeselare 11.12.1793

Afb. 2. Het ontstaan van een pijpenmakerfamilie.

Afb. 3. Situering van woningen of ambachten van pijpenmakers in Roeselare centrum 18de t/m eerste helft 20ste eeuw.

Waar woonden de pijpenmakers in Roeselare

Op bovenstaande kaart (afb. 3) zijn de straten aangegeven waar veel van de pijpenmakers woonden. Opvallend is dat de meesten in het centrum woonden. De belangrijkste straten waar pijpenmakers woonden waren: 1. Botermarkt (vroegere benaming Zwijnsmarkt), 2. Ieperstraat, 3. Kattenstraat, 4. Diksmuidesteenweg en Nieuwmarkt, 5. Noordstraat, 6. Ooststraat, Veistraatje en Wortelstraat, 7. Leenstraat en Polenplein (vroegere benaming Houtmarkt), 8. Verwerijstraat en Wallenstraat.

Producten die toegeschreven kunnen worden aan pijpenmakers uit Roeselare

Van de 90 pijpenmakers, knechten en vrouwen uit de 18de -19de eeuw die bij naam bekend zijn, zijn slechts een beperkt aantal herkenbare fragmenten van pijpen en stelen teruggevonden in de Roeselaarse bodem.¹⁶ Toch geven deze een beeld van de productie in vooral de latere tweede helft van de 19de eeuw. Opvallend is dat de pijpen sterk overeenkomen met de productie uit die tijd in Gouda. Dat is opvallend omdat steeds werd gedacht dat de productie van Belgische pijpen toen vooral georiënteerd was op de vormgeving van de Franse pijpen.¹⁷ Dat geldt, zoals nu te zien is, wel voor Wallonië, maar de pijpenmakers in Vlaanderen oriënteerden zich kennelijk meer op Goudse voorbeelden.

Afb. 4. Links het hoekhuis van de familie Muylle op de Zwijnsmarkt (nu Botermarkt). De schoorsteen tussen het hoekhuis en het witte huis was vermoedelijk de schoorsteen van de pottenbakkers- en pijpenbakkersoven Muylle.

Muyll Pieter, Jacobus x Jacob Marie-Joanna
fabrikant in pijpen en potten
o Roeselare 05.03.1788 o Menen 1788
+ Roeselare 13.11.1876 + Roeselare 9.2.1857

Muyll Jacob Joseph x Renier Judith
pijpenmaker
o Roeselare 19.01.1795 o Roeselare 1782
x Roeselare 25.09.1822
+ Roeselare 10.3.1867 + Roeselare 23.9.1862

Muyll Pieter x Defoort Joanna Amely
fabrikant in pijpen en potten
o Roeselare 15.06.1818 o Brugge 02.09.1814
+ Roeselare 22.12.1876 + na 1878

Muyll Frederik x Veralleman Theresia
pijpenmaker
o Roeselare 27.9.1830 o Roeselare 18.10.1833
x Roeselare 25.05.1859
+ Roeselare 18.11.1880 + na 1880

Muyll Julius x Gryspeerdt Romania
fabriek in pijpen en handelaar in gleiswerk
o Roeselare 2.1.1856 o Ruysede 30.6.1857
x Roeselare 29.05.1878
+ Roeselare 24.4.1943 + Berchem – Antwerpen
08.03.1925

Afb. 5. Drie generaties van de familie Muyll.

Van sommige bodenvondsten is het duidelijk welke pijpenmaker of welke pijpenmakersfamilie deze gemaakt hebben. Van andere vondsten kan alleen aangenomen worden dat deze door een bepaalde pijpenmaker vervaardigd zijn. Ook zijn er vondsten van pijpen waarvan het zeer waarschijnlijk is dat deze in Roeselare gemaakt zijn, maar die niet aan een specifieke pijpenmaker kunnen worden toegeschreven.

De meeste pijpenmakerijen waren bescheiden huisbedrijfjes en sommige waren groter en hadden een eigen oven, zoals de pijpen- en pottenbakkerij Muyll, gevestigd in de Paterstraat, aanpalend aan de Zwijnsmarkt (nu Botermarkt) en verder aan de Houtmarkt (nu Polenplein) genoemd.

De familie Muyll

De pijpenmakers uit de familie Muyll (afb. 4) waren van veel belang voor de Roeselaarse pijpennijverheid en hadden een grote productie. De vondsten laten zien dat er

verschillende pijpen toegeschreven kunnen worden aan pijpenmakers van deze familie. De stamboom van drie generaties laat zien dat deze familie zowel pijpen als ook potten vervaardigde en de laatste generatie ook handelde in gleiswerk (fijn aardewerk of geglazuurd aardewerk, meestal serviezen). In onderstaande genealogie zijn drie generaties van deze familie opgenomen (afb. 5).

De gebouwen van deze pijpen- en pottenfabrieken hadden een flinke omvang. Dit blijkt duidelijk uit de lijst van Patenthouders van 1863, waarin aangegeven is dat in de pijpenfabriek Muyll-Defoort 27 werknemers en in de pottenfabriek van Muyll, Pierre zeven werknemers aan de slag waren. Daarmee behoorde de pijpenmakerij van Muyll tot de middelgrote bedrijven in die tijd.

Twee hielmerken zijn vermoedelijk toe te schrijven aan leden van deze familie: De PM en de M in een cirkel puntjes (afb. 7a-b). De graving van het PM merk lijkt een vroeger merk dan het andere merk en is misschien alleen toe te schrijven aan Pieter Muyll.

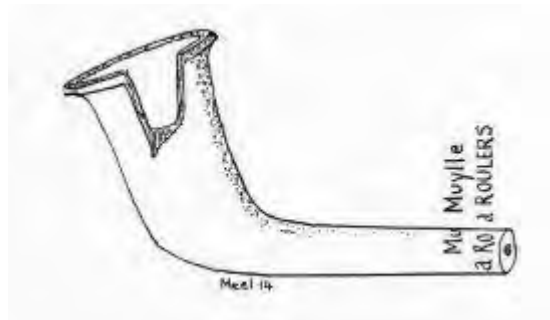
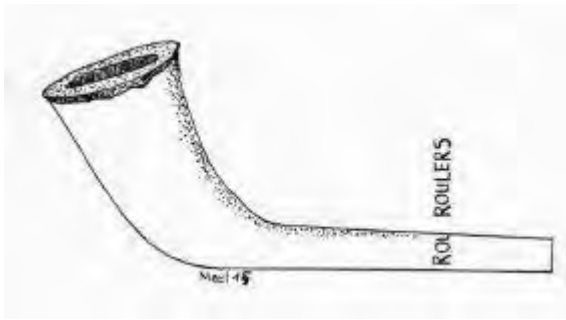
De tekst 'Muyll à Roulers' op de steel is wellicht gebruikt door de latere generaties Jules Muyll (1856-1943) en Gryspeerdt en Frederic Muyll (1830-1880). Het opschrift Muyll à Roulers komt voor, zowel ingedrukt

NUMÉROS D'ORDRE	RUES, SECTIONS	NOMS DES PATENTABLES	NOMS	INDICATIONS
1.	2.	3.	4.	5.
		indication de la raison sociale	des ASSOCIÉS CO-OPÉRATIVES ET DE CEUX QUI LEUR SONT ASSOCIÉS PAR LA LOI.	FAITES PAR LES PATENTABLES
		vous laquelle	a. ASSOCIÉS qui ont obtenu le brevet de leur patente personnelle.	relativement aux professions, industries, etc., et aux détails y relatifs, pour auss. indiquer comme base de la cotisation.
		seul exercée le commerce, la profession, l'industrie ou le débit.	b. ASSOCIÉS qui ne détiennent pas de patente personnelle.	
277	Marché aux porcs	Muyll Defoort	a.	fabl de pipes de terre
			b.	bonification pour la charbonnerie
278	"	Muyll Pierre	a.	potier de terre
			b.	Zaarnveld

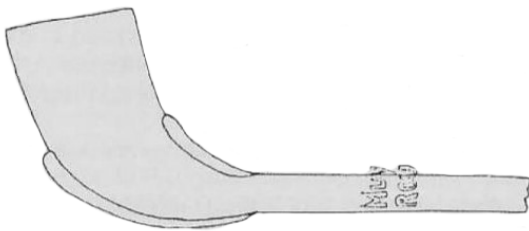
Afb. 6. Patenthouders Muyll-Defoort, fab. de pipes de terre, 27 ouvriers en Pierre Muyll, potier de terre 7 ouvriers.

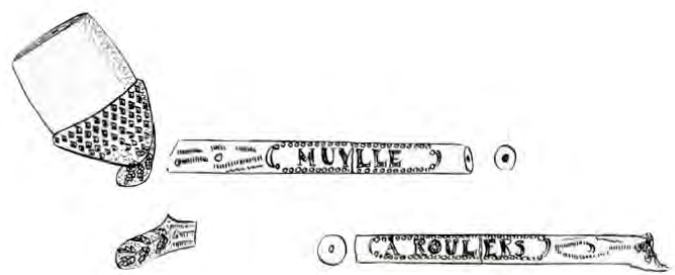
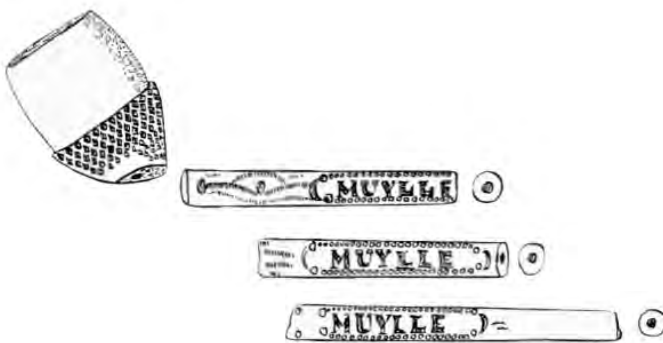
Afb. 7a-b. Twee hielmerken toegeschreven aan pijpenmakers van de familie Muyll.

Afb. 8a-c. Hoornpijp met het merk Muyllé à Roulers en een uitvergroting van het merk op een steelfragment.

Afb. 9a-b. Pijpen met kammen en mandje vervaardigd door leden van de familie Muyllé. Deze modellen zijn in de tweede helft van de 19de eeuw ook door verschillende pijpenmakers in Gouda gemaakt. Uit: Goderis 1996, p. 812.

Afb. 10a-b. Pijpen van Muyllé gevonden in de Meelstraat in Roeselare in 1979.

in de klei op de steel (afb. 8a-c) als in reliëf op de steel in een parellijst (afb. 11).

Vondsten van pijpen van Muyllé uit de Meelstraat

In de 19de eeuw was de Meelstraat nog onbebouwd gebied. Veel afval werd toen buiten de stadskern gedumpt, waaronder op een terrein aan de huidige Meelstraat (afb. 11-14).¹⁸

De familie Declercq

De familie Declercq (afb. 16-17) was een van de grotere pijpenmakerfamilies in Roeselare. De jongste generatie Jerome Declercq is waarschijnlijk de maker van de hier afgebeelde pijpen met de naam Declercq op de kop of op de steel. Hij woonde in de Leenstraat 58. Soms kreeg hij van de kinderen de roepnaam "Jerome Pupe". Zijn vader, Emiel Gustaaf, eveneens pijpenmaker, had wellicht al een oven, dicht bij de kop van het kanaal van Roeselare naar de Leie. Deze locatie verdween na de Eerste Wereldoorlog. De pijpen werden gevormd in een pijpen-

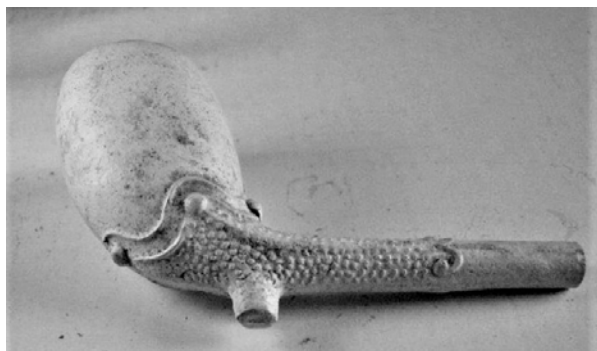

Afb. 11. Steelfragmenten in reliëf. Muyllé à Roulers in parellijst.

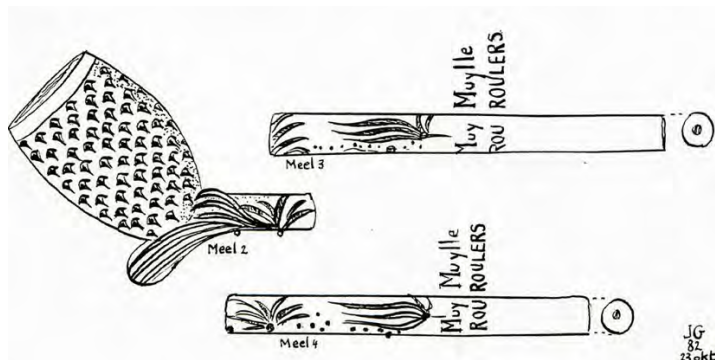
vorm in de pijpenmakerij in de Leenstraat en dan met een platte kruiwagen naar de oven vervoerd. De oven moet 3 à 4m hoog geweest zijn, 1m breed en 2 tot 3m diep. Er werd gestookt met hout.¹⁹

De familie Borst

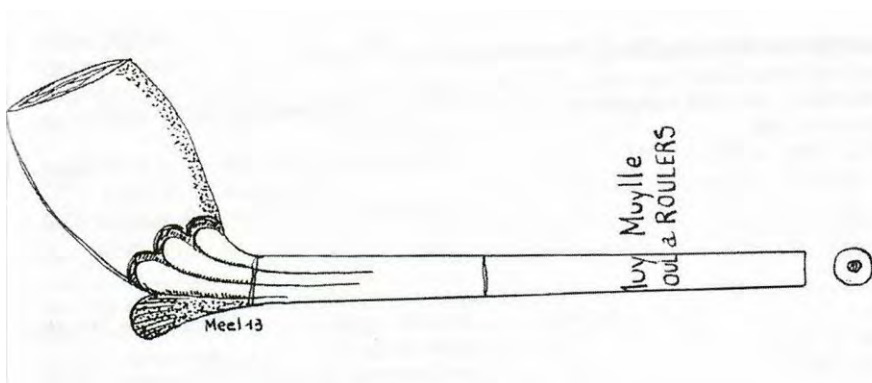
Een pijpenkop met het hielmerk B (afb. 18) is vermoedelijk toe te schrijven aan een pijpenmaker van de familie Borst. Dit zou kunnen gaan om Bernard Borst (1790-1884) of Francis Borst (1791-1866). Beide pijpenmakers woonden in de Ooststraat. Deze pijp is

Afb. 12. Pijp van Muylle met een versiering die doet denken aan de eind 18de en begin 19de eeuwse Goudse snoekebek-pijpen.

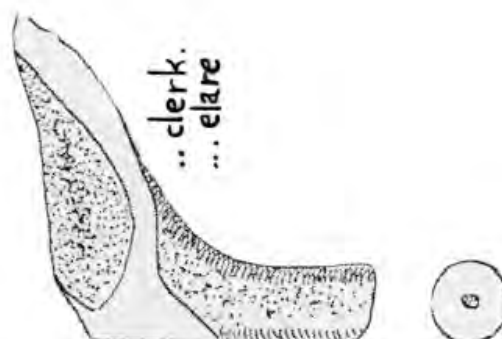
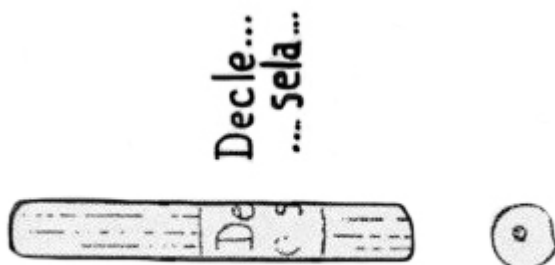
Afb. 13. Sparappelpijp met intagliostempel. Muylle à Roulers, gevonden door de familie Flips in het voorjaar van 1979 in de Meelstraat te Roeselare.

Afb. 14. Boraine-pijp met lobben. Muylle à Roulers.

Afb. 15. Pijp in de vorm van een rijlaars van witbakkende klei, bruin gelakt. Hoogte 4,2 cm. 19de eeuw.²⁰

Afb. 16a-b. Pijpfragmenten uit de werkplaats van Jerome Declercq. Op het steelfragment is te lezen: 'Decl... en ...sela...'. Diameter 6-7 mm. Vindplaats op een veld nabij de Rumbeekse Gravier (1982). De pijp is geglaasd. Op de kop is te lezen: '...clercq en ...elare'. Gevonden bij de Kromme Beek (1982).

Declercq Florimond <i>pipmaker</i> x Baillieul Nathalia o Roeselare 1811 o Roeselare 1807 x 5xber 1847 + Roeselare 18..		
Declercq Auguste <i>pipmaker</i> o Roeselare 29.08.1835 + x Casteleyn Maria o Roeselare 24.01.1837 +	Declercq Josephus <i>pijpenbakker</i> o Roeselare 31.08.1836 + 1862 x Roeselare 24.08.1866 Raveschot Philomena o Roeselare 30.04.1842 +	Declercq Gustav <i>pijpbakker</i> o Roeselare 03.12.1839 + Roeselare 06.01.1909 x Roeselare 28 xber 1864 Bouquet Stephanie o Roeselare 05.05.1840 + Roeselare 24.06.1865 ----- Declercq Jerome <i>pijpbakker</i> o Roeselare 08.01.1874 + Roeselare 21.02.1957

Afb. 17. Genealogie van de familie Declercq.

gevonden op 13-05-1978 naast de funderingsmuur in de winkel van het pakhuis C. Sercu, dat op wandelafstand van de Ooststraat ligt.

Pijpen met TD versiering, de Ierse harp en een zeilboot met anker

In Roeselare zijn verschillende pijpen gemaakt met 'TD' op de ketel (afb. 19). Dit is geen echt merk en is door vele pijpenmakers in verschillende landen toegepast. In België kennen we deze TD versiering bijvoorbeeld van de volgende pijpenmakers uit Poperinge: Pierre Chretien Guison (1754-1832), Aloïsius Dondeyne (1833-1902), Augustus Cornelius (1833-1902), Benoit François Dupont (1801-1859), en uit Vlamertinge Arnold van Ooghe.²¹ In Roeselare maakten de pijpenmakers Jean Masselis, Josse Masselis en Pieter Muylle pijpen met op de ketel TD.²²

Ook zijn er pijpen die vermoedelijk wel in Roeselare gemaakt zijn, maar die niet aan een pijpenmaker zijn toe te schrijven. Een voorbeeld zijn de zes pijpen met de Ierse harp (afb. 20), die in het voorjaar van 1983, bij het verlengen van de grote ring rond Roeselare, vanaf de Diksmuidesteenweg tot de Bruggesteenweg, bij graafwerken in de buurt van het Sint-Idesbaldus instituut

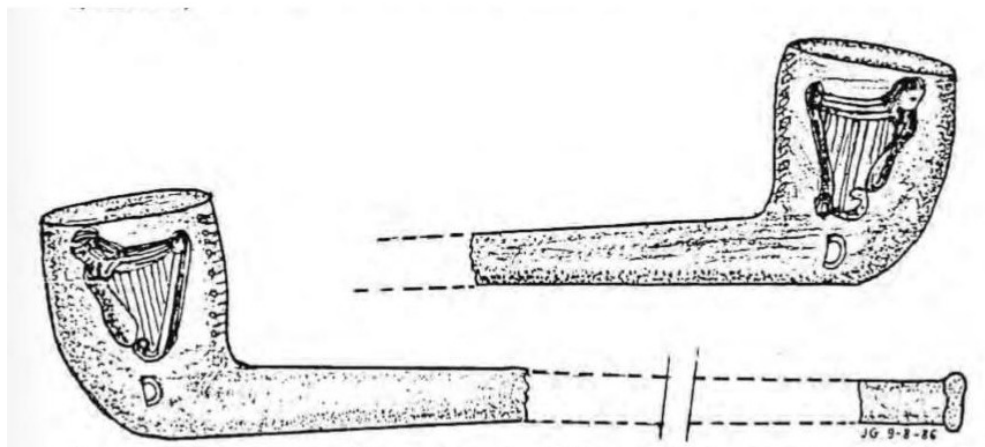
Afb. 18. Hielmerk B uit het midden van de 19e eeuw, toegeschreven aan Bernard Borst of Francis Borst.

aan het licht gekomen zijn.²³ De concentratie van zes identieke pijpen doet vermoeden dat het pijpen van een Roeselaarse pijpenmaker zijn. De harp met de vrouwenfiguur komt op identieke wijze ondermeer op pijpen uit Nederland (Goedewaagen), Duitsland (Klauer), Engeland (verschillende makers,) voor. Onder de harp een S-achtige of D-vormige versiering. Dit is dus geen merk zoals eerder gedacht en deze pijpen zijn daarom niet aan een pijpenmaker toe te schrijven.²⁴

Op dezelfde vindplaats als waar de pijpen met de harp zijn gevonden is ook een pijpenkop met aan de ene zijde een zeilschip en aan de andere zijde een anker gevonden (afb. 21). Mogelijk is ook deze pijpenkop van Roeselare.

Afb. 19. Pijp met TD op de ketel. Hiervan zijn elf ongerookte exemplaren gevonden in de tuin van de familie Flipts te Roeselare.

Afb. 20. Pijpen met een harp met een vrouwenfiguur aan twee zijden van de ketel. Uit: Goderis 1989, p. 63.

Afb. 21a-c. Pijp met zeilschip en anker.

laarse makelij. Zekerheid daarover is er niet omdat dit type pijpen ook in Nederland en in Duitsland massaal vervaardigd zijn. De kwaliteit en de afwerking (hoe de vormnaad bijgesneden is) zijn echter overeenkomstig met de pijpen met de harp, waardoor het waarschijnlijk is dat dit ook een Roeselaars product is.

Afval van het bakproces

In de tuin van de familie Flipts in de Meelstraat te Roeselare, zijn in 1979 een reeks fragmenten van ovenattributen aangetroffen. Het betreft kortere en langere en omgebogen gebakken kleirepen (afb. 22) vervaardigd met witte pijpaaarde. Die werden gebruikt om de te bakken pijpen in de oven te ondersteunen. Mogelijk is veel van dit gevonden steunmateriaal afkomstig van het centrum van Roeselare. (Zwijnsmarkt, later Botermarkt aanpalend aan de Houtmarkt, nu Polenplein).

Gelijksoortige pijpensteuntjes (89 stuks) werden gevonden in het voorjaar van 1996 bij verbouwwerken op het Polenplein, aan de achterkant waar het atelier van Jules Muylle gelegen was. Hier kwamen, naast funderingsresten, een waterput en steelstempels met “Muylle à Roulers” tevoorschijn. Een bijzonder vondst is een pijpenkop met een afdruk van dit stempel. Jules Muylle, potten- en pijpenmaker met patent, woonde aan het Polenplein, aanpalend aan de Botermarkt. Hij vervaardigde benevens pijpen en pannen ook draineerbuisen.²⁵

Concluderend kan gesteld worden dat de pijpennijverheid in Roeselare een flinke omvang had en nauw verbonden was met de pottenbakkerijen. De oriëntatie voor

Afb. 22. Ovensteuntjes van de fabriek van Muylle.

de vormgeving is ook in de 19de eeuw gericht gebleven op de Goudse producten. Verder onderzoek zal ongetwijfeld nog meer leren over deze pijpenmakers en hun producten.

Dank aan Sebastiaan Vanneste (KGOGRO) en Ruud Stam, voor het nalezen van de tekst van dit artikel.

Naam	Periode	Beroeps-aanduiding	Adres	Gehuwd met	Bron
<i>Pijpenmakers</i>					
Muylle, Josephus Jacobus	°19.01.1795- †10.03.1867	Pijpenmaker	Veistraatje, later Zwijnsmarkt	Renier, Judith Christina	Caro, 2004, p. 99, SAR 1847, deel 2, p. 233
Ramauld, Louis	°1787 - ?	Pipier	Noordstraat 13 In 1796 verhuisd naar Poperinge, Casselstraat		Tillie, 1983, p. 53,nr. 11
<i>Werknemers</i>					
Declercq, Antoine	°1791 - ?	Garçon Pipier	Nouveau Marché 11		Telling 1814, p. 90
Declercq, Jean	°1779 - ?	Garçon Pipier	Nouveau Marché 11		Telling 1814, p. 90
Lavos, Jean	°1782 - ?	Pijpenmakers- knecht	Noordstraat 45	De Jonckheere, Eugenie	Telling 1814, p.32
Posez, Denis	°1774 - ?	Garçon Pipier	Noordstraat 26 Afkomstig uit Cassel (Fr.)		Telling 1814, p. 30

Tabel 2: Pijpenmakers en werknemers in Roeselare in de 18de eeuw.

(In tabel 2 en 3 zijn geboortes aangeduid met °, overlijden met † en huwelijken met x.)

Tabel 3: Pijpenmakers en pijpenmakersknechten in Roeselare in de 19de en eerste helft 20ste eeuw.

Naam	Periode	Beroeps-aanduiding	Adres	Gehuwd met	Bron (T=Telling)
Pijpenmakers					
Ballyn, Philippe	1845 (?)	pipier		Brion Louise <i>Uit Poperinghe, aankomst 09.11.1858</i>	SAR, boek inkomsten 1845 t/m 1860
Beselaere, Anthonius van	°14.03.1825	pijpmaker	Taduinstraat 6, nadien Dambertstraat	Declercq, Amata Clementia	SAR dl. 11, p. 2176
Borst, Bernard	°4-2-1789 †1864	garçon pipier en pijpenmaeker	Ooststraat 155 en 169	Vanackere, Amelia	T. 1830, p. 49, Ten toonst. catalogus 2007
Charre, Pieter	°1812	garçon pipier en pijpmaker	Ooststraat 155 en 169		T. 1830, p. 31, Ten toonst.- catalogus 2007
Cuveele, Eduard	°1813	pipier	Manestraat 33 Aankomst in Roeselare 02.04.1849		SAR, boek inkomsten 1845-1860
David, Jozefes	°26.02.1799 †29.03.1832	pijpmaker	Ieperstraat 85	Muyllé, Flora Roslia	T. 1830 p. 144; SAR act 20.07.1823
Deckmijn, Petrus Jacobus	°25.9.1845	pijpmaker	Noordstraat 83 Taduinstraat 16 of 18 18.04.1878 vertrokken naar Armentières	Raveschot, Maria Theresia op 12.07.1865	T. 1847 dl. 10, p. 84 en 1866 dl. 11 p. 2181 .
Declercq, Pieter	°19.11.1805 †18.02.1860	pipmaeker	Kattestraat 104, later Zwijnsmarkt	Degeest, Anna Catherina	T. 1847 dl. 5, p. 71, SAR act 18.2.1860, nr. 47
Declercq, Florimond	°1811 †05.12.1847	pipmaker	Noordstraat 84	Ballieul, Nathalia	T. 1847 dl. 1, p. 120.
Declercq, Charles	°1834 †1862	pipmaker	Diksmuide-straat 5		T. 1847 dl. 5, p.17. SAR act 21.08.1861
Declercq, Auguste	°29.08.1835	pijpmaker	Groenestraat 36 en Moermansreke		T. 1866 dl. 11, p. 2146. SAR x act 05.06.1861
Declercq, Emiel-Gustaaf	°03.12.1839- †06.01.1909	pijpenmaker	Leenstraat 58	Lambert, Rosalia, °Tielt, 06.01.1830	T. 1900 boek 15, p. 2179.
Declercq, Jerome	°08.01.1874 †21.02.1957	pijpenmaker tot 1914	Leenstraat 58		T. 1966 dl. 1, p. 131
Dehert	1890	pijpenmaker			Caro, 2004, p. 99.
Desramault, Louis	°1829 in Poperingen	pijpmaker	Aankomst 04.05.1829, 1843 naar Torhout verhuisd		Boek vertrekken 1827 t/m 1845
Dewitte, Pieter	°1823	pijpmaker	Ooststraat 70		T. 1847 dl. 2 p. 92 en T. 1866 dl. 11, p. 2085.
Egelée, Johannes Pieter	°01.11.1816	pijpenmaker	Verweriestraat bij Mevr. Mierey <i>Aankomst in Roeselare 16.10.1839</i>		Aankomsten 1827-1845

Geldhof, Jacobus	°1822 – †19.08.1865	pijpmaker	Kattestraat 7 X 11.07.1884		T. 1847 dl. 4, p. 231
Lavos, Jozef	°1784	pipmaecker	Noordstraat 179		T. 1847 dl. 1, p. 224.
Lavos, Louis	°1823	pupmaecker <i>Zoon van Jozef Lavos</i>	Noordstraat 179		T. 1847 dl. 1, p. 224.
Librecht, Philippus	°17.03.1827- †20.02.1865	pijpmaker	Noordstraat 56 en Kattestraat 70		T. 1847 dl. 1, p. 92 en T. 1847 dl. 5, p.31.
Masselis, Guilelmus Judocus (Josse)	°09.01.1787	pijpenmaker en fabrikant in pijpen <i>Maakte TD pijpen</i>	Noordstraat 22, later (1822) Zuidstraat 74	Capelle, Anna Theresia daarna Godron, Coleta Cornelia	T. 1815 p. 36-38 SAR +act 20.07.1823
Masselis, Guillelmus Benedictus	°18.08.1816- †17.11.1904	pipmaker (1858) later herbergier <i>Zoon van Guilelmus Judocus</i>	Grote Markt 23	Borst, Delphina	T. 1847 dl. 1, p. 22.
Munck, Leonard de	°1830	pipmaker	Verwerijstraat 42		T. 1847 dl. 4, p. 105.
Muylle, Pieter Jacobus	°05.03.1788- †13.11.1876	pijpenmaecker en pottenmaecker	Zwijnsmarkt 7	Jacob, Maria-Joanna,	T. 1827 p. 198; T. 1827 -1845 dl. 2, p. 0034. Rouw- prentje
Muylle, Pieter Joannes	°15.06.1818- †22.12.1876	pijpenmaker <i>Maakte TD pijpen</i>	Zwijnsmarkt 7	Defoort, Joanna Amely °Brugge 03.09.1814, † 20.04.1896	T. 1866 dl. 5, p. 114. Rouwbrief
Muylle, Julius Jozef	°02.01.1856 † 24.04.1943	fabriek in pijpen en handelaar in gleiswerk	Nonnenstraat en Zwijnsmarkt	Grijpsperdt, Romania ° Ruysselede 30.06.1857 †Berchem 08.03.1925	T. 1890 dl. 1, p. 40. SAR 1878 nr. 48, Rouwbrief
Muylle, Jacob Joseph	°19.01.1795- †10.03.1867	pijpenmaker	Zwijnsmarkt 8	Renier, Judith Christina	T. 1847 dl. 2, p. 233.
Muylle, Frederic	°27.09.1830- †18.11.1880	pijpenmaker	Houtmarkt 6	Veralleman, Theresia Romania	T. 1866 dl. 5, p. 800. SAR + akt 1880
Noseda, Florimondus	°1824	pipmaker	St. Amandstraat 15 <i>Naar Izegem vertrokken 15.05.1846</i>	Vinckier, Maria Louise 25.11.1863	T. 1847, SAR SAR X act 1861 boek 3, p. 27.
Pattyn, Petrus	°21.10.1846	pypemaker	Noordstraat 83 <i>Naar Waremmes vertrokken 27.04.1877</i>		T. 1866-1879, p. 75.
Raveschot, Josephus Benedictus	°01.03.1810- †16.10.1855 ,	pottenbakker, pottenbakkers-knecht, pijpenmaker	Ooststraat 142	04.03.1835 Alleman, Barbara (1814-1837) 27.06.1838 Stubbe, Romania Josèpha (†1840)) 07.10.1840 Lobbestael, Marie Louise (1819-1877)	Toussaint, 2018. De familie Charles Raver- school. T. 1814
Raveschot Franciscus Léopoldus	°05.02.1814- †18.08.1886	pottenbakker en pijpenmaker	Spanjestaart	28.10.1835 Delgatte Anna Ludivica (1807-1851) 14.01.1860 Sophia Constantia Vervenne	Toussaint, 2018. De familie Charles Raver- school. T. 1847 dl. 10, p. 128

Raveschot Franciscus	°28.09.1838	pottenbakker en pijpenmaker <i>Zoon van Franciscus Léopoldus</i>		09.05.1865 Vanover- schelde Romania (°1834)	Toussaint, 2018. De familie Charles Raver- schoot
Raveschot, Charles Louis	°18.04.1869	pottenbakker, pijpenmaker		Vandewyngaerde, Hortensia Clementia	Toussaint, 2018. De familie Charles Raver- schoot
Raveschot, Henry Constantin	°23.09.1837	pijpmaker	Kerkplaats 35	29.04.1866	T. 1847 dl. 4, p. 160
Raveschot, Pieter	°1807	pijpmaker	Ooststraat 26		T. 1847 dl. 2, p. 52.
Raveschot Josephus	°01.03.1810 †16.10.1855	pijpmaker	Ooststraat 142		T. 1847 dl. 2, p. 192; Toussaint, 2018. De familie Raveschot
Roose, Joannes	°Iseghem 27.06.1835 . †1875	pijpmaker	Taduinstraatje en Rumbeke, Kalseyde		T. 1866 dl. 11, p. 2164.
Samyn, Louis	°1844	pijpenmaker	Veystraat 1		SAR 24.08.1866 nr 89. Stamboom VandenBorre, Maria Ludovicus Loonis
Samyn, Maximilianus	°1815 †18.01.1884	pijmaeker	Ooststraat 10 (Veistraatje)		T. 1847 dl. 2 p. 10.
Samyn, Alois Celestin	°22.02.1844	pijpmaker	Veistraatje	13.11.1874 met Vanhaverbe, Hortence	T. 1866 dl. 12 p. 2235.
Samyn, Joannes	°1866	pijpmaker	Ganzestraatje		T. 1880 dl. 2 p. 208.
Sanctorum, Charles Louis	°19-08-1837-?	pijpmaker	Houtmarkt 8	Vanhaverbeke, Romnia °07.06.1838 †18.07.1877	T. 1866 dl. 12 p. 2191.
Sarre, Pieter	°1814-?	pijmaeker	Ooststraat 122	Allewaert, Theresia °1814	T. 1847 dl. 2, p. 152.
Swart, Gerard	°Den Bosch 02.10.1816-?	pijpenmaeker	Verweriestraat bij mevrouw Mierrey	Aankomst Roeselare 16.10.1839 met Egelée, Johannes	Boek aankomsten 1827- 1845 dl. 1, p. 21.
Stols, Antone	°01-11-1795 †09.06.1858	pijpmaker	Ooststraat 24	19.05.1819 Delforce, Maria Theresia, °25.12.1795 †31.10.1848	VVF-Kwartierstatenboek boek II/11. T. 1847 dl. 11 p. 95 .
Stols, Franciscus Eduard	°22.06.1832- †29.08.1890	pijpmaker	Motestraat 5	06.04.1853 Lefevre, Maria Regina °25.12.1831 †03.08.1878	T. 1866 dl. 11, p. 2125; T. 1880 dl. 7 p. 1248.
Stols,	19.11.1824	pijpmaker	Ooststraat 24	Van Ryckechem, Melanie Johannes Felix °01.03.1815 †14.10.1871	T. 1847 dl. 2, p. 25. SAR † akte nr.48 10.10.1868
Stols, Pieter Jan	°13.02.1845	pijpmaker	Yperstraat 14 wijk Zevecote <i>Vertrek naar Kortrijk 31.01.1890</i>	Decan, Julina °01.09.1845	T. 1880 dl. 6, p. 1080.

Thoorens Joannes	°Gent	pijpenmaeker	<i>Aankomst 01.10.1838; vertrek 14.11.1842</i>		SAR boek vertrekken 12.02.1827 – 31.12.1845
Vanbecelaere, Antone	°14.03.1826	pijpmakersgast, pijpmaker	Damberdstraat 6	Declercq, Amata Clemencia	T. 1890 dl. 5, p. 39
Vandenbulcke, Petrus	°Emelghem 1840 <i>Zoon van Joannes en Deceuninck, Rosalia</i>	pijpmaker	Nieuwkerke- straat 5		T. 1866 dl. 11, p. 2023. SAR huwelijksacte 24.08.1866
Vandendriessche, Theophile		pijpmaker		07.07.1889 Roose. Eugenia	Ons Heem XV 1862-63, p. 185.
Vanneste Louis of Alois	°1853	pijpmaker			Ons Heem 1862-63, p. 185
Vansteenkiste, Joannes	°1810- †23.01.1848	pijpmaker	Kattestraat 106		T. 1847 dl. 5, p. 73.
Verfaillie, Charles of Carolus	°20.08.1826	pijpmaker	Yperstraat 76	Callebert, Theresia °27.11.1832	T. 1847 dl. 3, p. 238.
Vicariv, Laurentius	°Antwerpen 1787- 01.01.1847	pijpmaker	Kattestraat 80		T. 1847 dl. 5, p. 45.
Wastyn, Emiel	°1853 †21.01.1897	pijpmaker	Wijk B		T. 1847 dl. 11, p. 212.
Pijpenbakkers					
Borst, Francis	°1791 – †29.07.1866	pijbakker	Ooststraat 23 en Veystraat 13		T. 1847, dl. 2, p. 23 en 1847 dl. 11, p. 94
Debacker, Pieter	°20.03.1858- †07.01.1887	pijpenbakker	Pachtgoedje <i>Naar Gent 07.07.1884</i>		T. 1880 dl. 8, p. 1583.
Declercq, Jozef	°31.08.1836 †1862	pijpenbakker	Wortelstraat 9	24.08.1866 Raveschot, Philomena, °30.04.1842 <i>Jozef is in 1880 in Geeraardsbergen. Terug in Roeselare 28.09.1886</i>	T. 1880 dl. 2, p. 51
Sanctorum Gustaf	°04.09.1865	pijbakker	Houtmarkt 8	22.02.1889 Flamen, Celestine	T. 1880 dl. 5, p. 837.
Werknemers – echtgenote(n)s					
Anne Romania Silvia	°10.01.1850	pijpmakerster	Brouwerijstraat en Kattestraat	28.05.1873 Ingels, Pieter Frans	T. 1866 dl. 3, p. 410
Alleman, Constantia	°1801	pijpmakersgaste	Noordstraat 123		T. 1830 p.88.
Alleman, Louise	°23.09.1857 St. Omer	pijpmakerster	Motestraat	Lambecq, Joseph Dominique	T. 1866 dl. 16, p. 3182 Casteleyn,
Polydoor	°1861	pijpbakkersgast	Moermansreke <i>Naar Luik van 30.12.1885 tot 14.01.1886</i>		T. 1880 dl. 8, p. 1424
Charre, Amelia	°1812	pijpmakerster	Ooststraat 93		T. 1830, Boek binnen- stad p. 31

David, Theresia	°1800	tremster	Ooststraat 78		T. 1814, p. 17
			<i>Zus van Joseph David °1799</i>		
Declercq, Amata Clementia	°01.05.1833- †01.10.1869	pijpmaakster	Taduinstraatje		SAR + acte nr. 41 van 11.02.1868
			<i>Aankomst Roeselare 03.09.1879</i>		
Declercq, Eugenia	°1863	pijpenbakkers- gast - werkmeisje	Moermansreke		T. 1880 dl. 8, p. 1431
Demeester, Petrus	°1812	pijpmakersgast	Verwerijstraat 9		T. 1830 p. 168
Lambecq, Joseph Dominique	°10.03.1844	pijpmakersgast	Motestraat	Alleman, Louise, pijpmaakster °St Omer 23.09.1857	T. 1866 dl. 16, p. 3182.
			<i>Aankomst Roeselare 03.10.1879</i>		
Lavos, Jean-Baptist	°22.04.1781 †24.12.1853	pijpmakers- knecht	Noordstraat 45	De Jonckheere, Eugenie	T. 1814 Ver. Fam. Kunde p. 32
Lefevere, Francis	°13.06.1865	pijpbakkersgast	Wallestraat		T. 1880 dl. 4, p. 30
Muylle, Flora	°11.12.1793- †30.12.1869	pijpmaakster	Ieperstraat 85	David Jozefes, pijpmaker	T. 1830, p. 144
Raveschot, Josephus Benedictus	°15.11.1785 †14.06.1864	pijpenmakers- knecht (1810)		Godderis, Barbara (1786-1835)	Toussaint, 2018.
Raveschot, Maria Theresia	°02.02.1845	pijpmaakster	Noordstraat 83; Taduinstraat 16 of 18, na 1866. <i>18.04.1878 vertrokken naar Armentières</i>	12.09.1865 Deckmijn Petrus Jacobus	T. 1847 dl. 10, p. 84 en 1866 dl. 11, p. 2181
Raveschot, Coletta	°30.11.1839	pijpmaakster	Ooststraat 26	21.08.1861	T. 1847 dl. 2, p. 52.
Samyn, Pieter	°1857	pijpbakkersgast	Nieuwmarkt 4		T. 1880 dl. 4, p. 695.
Stols, Petrus	°1800- †28.02.1872	pijpmakersgast	Noordstraat 123	Alleman, Constantia °1799	T. 1830, p. 88.
Stols, Eugenia Philomena	°06.04.1848	pijpmaakster	Ooststraat 24	X 20.08.1841	T. 1847, dl. 2, p. 25.
Vanbeselaere, Maria	°1858	pijpmaakster	Damberdstraat 7	Vanbecelaere Antoon, broer van Maria	T. 1890, dl. 5, p. 39.
Vancalbergh Pieter	°1794	pijpmakersgast	Noordstraat 54	Deceuninck, Anna	T. 1827, p. 0093
Vancalbergh Pieter-Jacob	°06.04.1857	pijpmakersgast	Uilstraatje	Vangheluwe. Coleta	T. 1880, dl. 2, p. 329

Noten:

1. Hoornaert, 2007, p. 241-243.
2. Voor de PKN zie: Goderis, 1889 en 1996. Archeokrant: Goderis 1996, p. 3-9.
3. Caro, 2004, p. 99.
4. Voor aantallen pijpenmakers zie : Stam, 2013, p. 41; Van der Meulen, 1985, p. 45; Recensement général Octobre 1946; Recensement général des industries et des métiers, 31 Octobre 1896 ; Recensement de l'industrie et du commerce, 31 décembre 1910.
5. In een apart artikel zal hierop worden teruggekomen.
6. Goderis, 2004.
7. Bron: Wikipedia Roeselare.
8. Toussaint, 2018. In de West-Vlaamse Archeokrant 111 is mijn overzichtsartikel opgenomen over de pottenbakkers van Roeselare.
9. Stam, 2019, p. 169 en 269. De pijpen werden met een belast met een tarief van 2 gulden per gros, waardoor export van Hollandse pijpen naar de Franse gebieden niet meer mogelijk was.
10. Stam, 2020, p. 89-93. De structurele oorzaken voor de sterke prijsstijging van de Goudse gekaste pijpen is ook in België overeenkomstig.
11. Goderis, 1985-1986.
12. Caro, 2004, p.90.
13. Stam, 2015, p. 131-135.
14. Stam, 2015.
15. Inhoud van de akte van afb. 1: 'Petrus Fernandus Gekiere, en Coleta Amelia Raeveschot, verenigd zijn door het huwelijk, waarvan akte opgesteld in tegenwoordigheid van: Florimond Nosedá, oud [37] jaren, pijpmaker, Frederic Muylle, oud [31] jaren, pijpmaker, Charles Declercq, oud [28] jaren pijpmaker en van Augustus Declercq, oud [26] jaren, pijpmaker. Inwoners dezer stad, (buren, vrienden of kennissen), geen bloedverwanten der contractanten. Na voorlezing dezer akte, twee getuigen hebben met ons getekend, de contractanten, onder der zelve en eerste en vierde getuige niet te kunnen schrijven bij onkunde Ch. Declercq, R. Cauwe, Fr. Muylle'.
16. Goderis, 1996, p. 809-816; Goderis, 2012, p. 119-135.
17. Stam, 2013, p. 45.
18. Bij de bouw van de woning van de familie Flipts rond 1981 is veel pijpenmakersafval van Muylle gevonden, waarschijnlijk afkomstig van hun bedrijf aan de Zwijnsmarkt, nu Polenplein, waar Muylle-Defoort en Pierre Muylle hun pottenbakkersoven hadden. Herkomst van David Jozefis en Muylle Flora is ook mogelijk. Zij waren gevestigd in de Ieperstraat, nabij de Meelstraat. Bij opgravingen aan de Ieperstraat zijn geen ovensporen gevonden.
19. Mondelinge mededeling door Gerard Plets, vroeger onderwijzer in het Klein Seminarie. Hij woonde in de OL-Vrouwestraat 11, te Roeselare, in de buurt van de pijpenmakerij Declercq.
20. Vindplaatsen van dit soort pijpen zijn: Roeselare, Kanaal Roeselare-Leie Schaaphofbrug 1981 en funderingen huis Muylle ovenresten (hoek Botermarkt en Polenplein), 1996.
21. Tillie, 1983, p. 42-47.
22. Stadsarchief Roeselare SAR nr. 253 op datum 29 januari 1819. Caro, 2004, p. 73 en 75.
23. Goderis, 1989, p. 62-64.
24. Goderis, 1989. Dit werd door mij toen nog als merk gezien.
25. Dochy, 1949, p. 304.

Literatuur:

- Anoniem, 2007. *Catalogus tentoonstelling 'Wonen op de Grote Markt Roeselare' 22 april – 11 mei 2007*. Uitgave Stadsarchief.
- Caro J., 2004. *La pipe en terre. Wallonie – Bruxelles – Flandre. Identification et datation*. Ministère de la Communauté Française de la Belgique, Brussel.
- Dochy B.H., 1949. *Geschiedenis van de stad Roeselare vanaf de oudste tijden tot heden*. Roeselare.
- Meulen, H. van der, 1985. 'Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19e eeuw'. *PKN* 8(30), p. 34-47.
- Goderis, J., 1985-1986. *Onuitgegeven heemkundige studie van pottenbakkers en pijpenmakers werkzaam in het centrum van Roeselare in de 18de t/m eerste helft van de 20ste eeuw*. (Stadsarchief Roeselare).
- Goderis, J. 1989. 'Harpmuziek van David in Roeselare naar David in Zonnebeke'. *PKN* 9(35), p. 62-64.
- Goderis, J. 1996. 'Een pijpenstort gevonden in de Meelstraat te Roeselare'. *West-Vlaamse Archeokrant* 9, p. 3-9.
- Goderis, J., 1996. 'Een pijpenstort gevonden in de Meelstraat te Roeselare'. *PKN* 19(73), p. 809-816.
- Goderis, J., 2004. 'Pijpenkoppen en -stelen uit Dadizele'. *PKN* 26(103), p. 1530-1536.
- Goderis, J., 2012. 'Pijpen wijzen op interacties aan het kanaal Roeselare-Leie'. *West-Vlaamse Archeokrant* 75, p. 119-135.
- Goderis, J., 2021. Pottenbakkers in Roeselare vanaf de 16e tot de 19e eeuw. *West-Vlaamse Archeokrant* 111, p. 96-106.
- Hoornaert G., 2007. 'Tabakshandelaars en pijpenverkopers te Roeselare in de 17de eeuw'. *Rollarius XXXVI* (6), p.241-243.
- Stam R. D., 2013. 'Waarom de ontwikkeling van de pijpennijverheid in België zo anders was als die in Nederland'. *Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen*, 2013, p. 33-49.
- Stam R. D., 2015. 'Iets over de sociale geschiedenis van de Belgische kleipijpennijverheid'. *Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen*, 2015, p. 129-139.
- Stam, R. D., 2019. *Vergeten glorie. De economische ontwikkeling van de Nederlandse kleipijpennijverheid in de 17e en 18e eeuw, met speciale aandacht voor de export*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Stam, R.D., 2020. 'De ontwikkeling van de Goudse pijpenindustrie in de 20e eeuw, in economisch perspectief'. *Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen*, 2020, p. 69-167.
- Tillie, W., 1983. 'Potten- en pijpenbakkers in Poperinge (16e-20ste eeuw)'. *Aan de Schreve*, Driemaandelijks heemkundig tijdschrift voor Poperinge en omstreken.
- Toussaint, R., 2018. *Vlaamse haardtegels*. Website <https://rohardus.com/haardtegels/>

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door particuliere donateurs

www.tabakspijp.nl

